

VÆRDISÆTNING AF
SOCIALT UDSATTE ALMENE BOLIGOMRÅDER

ARKITEKTONISK KULTURARV I VOLLSMOSE

ODENSE KOMMUNE

VÆRDISÆTNING AF SOCIALT UDSATTE ALMENE BOLIGOMRÅDER

© Arkitektskolen Aarhus
Udført med støtte af Realdania

PROJEKTTEAM:

Jannie Rosenberg Bendsen
Ida Munksdal Elland
Mogens A. Morgen
Tom Nielsen
Simon Ostenfeld Pedersen
Sidse Martens Gudmand-Høyer, projektleder.

EKSTERNE KONSULENTER:

Anna Mette Exner
Medarbejdere: Siri Ax Berlin & Rikke Søndergaard

Projektet udføres af

AARHUS SCHOOL OF ARCHITECTURE

Med støtte fra

Grafik: WALK

FORORD

Arkitektskolen Aarhus sætter med projektet *Værdisætning af socialt udsatte almene boligområder* (VAB) fokus på de arkitektoniske kulturarvsværdier i 15 store almene boligområder.

De almene boliger er hjem for omtrent 1/6 af danskerne og udgør en stor del af det byggede miljø i Danmark. Derudover har den almene boligbevægelse været en drivkraft i udviklingen af boligarkitekturen og industrialiseringen af byggeriet i Danmark. Mange af de store, almene boligområder står i dag overfor en række udfordringer af fysisk og boligsocial karakter, som skal løses for at sikre attraktive lejligheder i fremtiden. Det gælder både de murede byggerier opført før 1960 og særligt montagebyggerierne fra 1960'erne og 1970'erne, hvoraf de fleste allerede er blevet renoveret en eller flere gange.

De almene boligbebyggelser er del af vores nationale arkitektoniske kulturarv, som der bør værnes om ved at bruge den aktivt i udviklingen af boligområderne.

I store almene boligbebyggelser med boligsociale udfordringer bliver bygningsrenoveringer og sociale helhedsplaner ofte kombineret med fysiske, strukturelle forandringer. Hermed ændrer man også bebyggelsernes arkitektur forstået bredt fra landskab til bygning. Ændringerne kan bestå af infrastrukturelle ændringer i bebyggelsen, nedrivninger af bygninger eller nybyggeri. Derudover bliver der arbejdet med skalering, opdeling og ændring af udearealer. Disse forandringer kan ændre bygningernes arkitektoniske udtryk radikalt og kan være en måde at ændre en bebyggelses image på.

Som udgangspunkt bør der tages bevidst stilling til den enkelte bebyggelses arkitektoniske kulturarvsværdier forud for større fysiske forandringer. Denne stillingtagen er særlig vigtig i de store, almene boligbebyggelser fra 1960'erne og 1970'erne, som i dag vurderes som socialt udsatte. Det skyldes, at de fysiske træk, som ofte er vigtige i et arkitektonisk kulturarvsperspektiv, kan synes at være direkte i modstrid med de ønsker, man har til disse boligområder i dag.

1960'ernes montagebyggerier er ofte anlagt ud fra en idealistisk grundtanke om den funktionsopdelte by, hvor store næsten monofunktionelle boligområder var visuelt og fysisk skærmet fra deres omgivelser samt orienteret indad, mod egne opholdsarealer. I dag ønsker man omvendt at få integreret boligområderne med de omkringliggende kvarterer i langt højere grad. Resultatet kan derfor være, at man søger at gennemføre ændringer i bebyggelserne, som til dels kan synes i modstrid med de arkitektoniske kulturarvsværdier. Det betyder ikke nødvendigvis, at vi skal bevare og restaurere i traditionel forstand. Derimod kan opmærksomheden på de særegne arkitektoniske kulturarvsværdier understøtte en bevidst stillingtagen til, hvordan der kan værnes om den enkelte bebyggelses bærende fortælling med henblik på at udvikle dens iboende kvaliteter og potentialer.

Målet er at sikre den bærende fortælling i forening med kommende forandringer af områderne, så kulturarven bliver et understøttende aktiv i udviklingen, og at boligområderne kommer til at fremstå med en styrket arkitektonisk kvalitet.

Mogens A. Morgen
Professor, Arkitekt MAA

INTRODUKTION

Arkitektskolen Aarhus har vurderet de arkitektoniske kulturarvsværdier i de 15 hårdeste ghettoer, som fremgår af regeringens *Liste over hårde ghettområder pr. 1. december 2018*.

FORMÅL

I nærværende rapport bliver vurderingen af Vollsmoses arkitektoniske kulturarvsværdier præsenteret, ligesom det bliver undersøgt, hvordan bebyggelsen lever op til de aktuelle idealer og ønsker, som man typisk italesætter i forbindelse med omdannelsen af store almene boligområder i dag. Formålet med vurderingen er at skabe opmærksomhed på, hvordan bebyggelsens bærende fortælling fremadrettet kan anvendes i kommende fysiske forandringer af området.

Bebyggelsens arkitektoniske kulturarvsværdier er en kvalitet, der bør arbejdes videre med i den kommende udvikling, så Vollsmoses særegne fortælling og værdier forenes med de nutidige behov for ændringer. Målet er for det første, at nærværende vurdering bliver anvendt strategisk i den fremtidige dialog mellem boligforening, kommune, Landsbyggefonden og rådgivere for derved at bidrage til en fælles forståelse af Vollsmoses bærende fortælling. For det andet, at de beskrevne værdier kan blive rettesnor for, hvilke forandringer der foretages, og hvordan. Ved at tage udgangspunkt i de eksisterende arkitektoniske kulturarvsværdier kan man med en renovering sikre en bebyggelse, hvor det er dens egenart, historiske ophav samt oplevelsen af genkendelighed og identitet, der er med til at definere fremtiden.

METODE

Arkitektskolen Aarhus har udviklet en ny metode, der kombinerer vurderingen af boligbebyggelsernes arkitektoniske kulturarvsværdier med, hvordan de synes at leve op til nutidige idealer for denne type boligområder.

Bebyggelsens arkitektoniske kulturarvsværdier bliver vurderet i tre kategorier, kulturhistorisk, miljømæssig og arkitekto-

nisk værdi, der tager afsæt i de to officielt anerkendte værdisætningsmetoder indenfor kulturarv i Danmark, SAVE¹ (Survey of Architectural Values in the Environment) og VAF² (Vurdering af Fredningsværdier). Samtidig trækkes der på metoden til screening af kulturmiljøer SAK³ (Screening af Kulturmiljøer), der kombinerer kulturarvsværdier med kulturmiljøernes udviklingspotentialer.

I rapporten bliver vurderingen af kulturarvsværdier holdt op mod nutidige fokuspunkter i arbejdet med omdannelse af socialt udsatte store almene boligområder. Disse fokuspunkter er formuleret med afsæt i en række evalueringer og udgivelser⁴ samt nyligt gennemførte almene boligrenoveringer i Landsbyggefondens regi. I nærværende rapport bliver bebyggelserne vurderet i henhold til tre nutidige fokuspunkter: det første angår boligområdets tilpasning og sammenhæng med omgivelserne, det andet omhandler graden af funktionsblanding og det tredje vedrører variation i skala, formgivning og graden af overgange fra private til offentlige rum.

Med udgangspunkt i vurderingen af kulturarvsværdier og de nutidige fokuspunkter bliver rapporten afsluttet med en række anbefalinger, som peger på, hvad der særligt er væsentligt at have for øje i det fremtidige arbejde med udviklingen af boligområdet.

ET GRUNDLÆGGENDE SKISMA

Det har vist sig, at de idealer, som lå bag mange af de 15 bebyggelser, da de blev opført, er i modstrid med de nutidige idealer, som er knyttet til store, almene boligområder. Det er særligt de fysiske træk, som er af stor kulturhistorisk værdi, der viser sig at stå i kontrast til, hvad man i dag værdsætter arkitektonisk og miljømæssigt. Der ligger derfor en fremtidig opgave i at tænke de arkitektoniske kulturarvsværdier sammen med nutidige ønsker, og det på en måde, hvor umiddelbart modstridende dagsordner understøtter hinanden bedst muligt. I denne proces er det vigtigt at undersøge, hvilke værdier, der er vigtige at bevare i et længere fremtidigt tidsperspektiv.

Beskrivelserne er udtryk for en arkitektfaglig vurdering, der med fordel kan indgå i det videre dialog- og udviklingsforløb. Vurderingerne er baseret på eksisterende beskrivelser og udvendige besigtigelser af bebyggelserne. Vurderingerne er ikke udtryk for et facit, men skal ses som en anbefaling til, hvordan bebyggelsernes iboende egenskaber, kvaliteter og arkitektoniske kulturarvsværdier kan blive styrket fremadrettet. Vurderingerne bør indgå i den efterfølgende proces med boligforeninger, boligorganisationer, kommuner og rådgivere i udviklingen af områderne.

INDHOLD

Rapporten består af en kortlægning, en vurdering og en konklusion med anbefalinger.

BÆRENDE FORTÆLLING

Her opsummeres den samlede vurdering af bebyggelsens bærende fortælling sammen med en kort oplistning af de fysiske træk, som er vigtigst for, at denne fortælling kan aflæses i bebyggelsen.

KORTLÆGNING

Kortlægningen er en beskrivelse af boligbebyggelsen, som den ser ud i dag. Beskrivelsen er baseret på besigtigelser af bebyggelsernes ydre, og de fysiske træk som er væsentlige for vurderingen:

By og landskab

Her beskrives bebyggelsens placering i landskabet og bystruktur samt overgangen fra bebyggelsen til de nærliggende omgivelser.

Bebyggelsesplan – bygninger og udearealer

Her beskrives bebyggelsesplanen, den landskabelige karakter, formgivningen af bygninger og udearealer samt den interne infrastruktur.

Originalitet

Her beskrives bebyggelsens renoveringshistorie samt hvilke træk, der stammer fra da bebyggelsen blev opført, og hvilke der er senere ændringer.

VURDERING

Værdisætningen er baseret på eksisterende fysiske forhold og er vurderet i tre værdikategorier. Vurderingen i hver enkelt kategori rangeres fra 1 til 5, hvor 1 er den laveste værdi og 5 den højeste. Der er ikke foretaget indvendige besigtigelser, og vurderingen af bebyggelserne forholder sig kun til det udvendige.

Kulturhistorisk værdi

Tilskrives fysiske forhold, som viser noget om tidligere funktion, brug, idealer, byggeskikke og opførelsestidspunktet, men værdien tilskrives også ændringer over tid, som viser en udviklingshistorie.

Miljømæssig værdi

Den miljømæssige vurdering har fokus på forholdet mellem bebyggelsen og den omgivende by, mellem bygninger og udearealer, bebyggelsesplanens rumlige organisering og den landskabelige bearbejdning samt variationer i skala og brug i uderum. Der arbejdes med overordnede vurderinger, og der bliver ikke gået i detaljer omkring typer af beplantning, belægninger og lignende.

Arkitektonisk værdi

Tilskrives rumlige kvaliteter ved bebyggelsen som helhed, og ved de enkelte bygning-

ernes udformning og materialitet som f.eks. karakteristisk formgivning, proportionering, konstruktioner, skala, kompositioner, materialer, håndværk, lysforhold, atmosfære, funktionelle sammenhænge, detaljer samt sammenhænge og hierarkier.

NUTIDIGE FOKUSPUNKTER

Her beskrives, hvordan bebyggelsens arkitektoniske kulturarvsværdier og den bærende fortælling står i forhold til tre nutidige fokuspunkter, der samlet repræsenterer en række ønsker, som typisk fremføres nu om dage i forbindelse med strukturelle forandringer af store socialt udsatte almene boligområder. Registreringen i hvert enkelt fokuspunkt er rangeret fra 1 til 5, alt efter i hvor høj grad bebyggelsen synes at kunne leve op til fokuspunktet, hvor 1 er den laveste værdi og 5 den højeste.

Bymæssig integration

I hvor høj grad hænger bebyggelsen sammen med de omgivende områder visuelt, fysisk og funktionelt. Findes der tilbud, som kan tiltrække udefrakommende, eller infrastruktur som naturligt leder udefrakommende gennem eller ind i bebyggelsen.

Funktionsblanding

Er der en variation af tilbud i bebyggelsen udover boliger f.eks. skoler, erhverv, detail-

handel, café og lignende? Er der en variation i boligtyper i forhold til ejerformer og i forhold til de forskellige almene boligtyper: ældre-, ungdoms- og familieboliger?

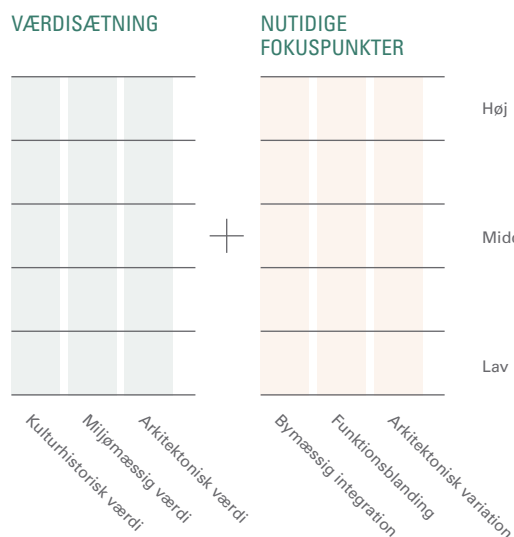
Arkitektonisk variation

Adskiller bebyggelsen sig væsentligt fra sine omgivelser arkitektonisk og skalmæssigt? Er der en variation i bebyggelsesplan, bygningsformer, formgivning og materialitet internt i bebyggelsen? Er der en variation i udearealernes opdeling i private, semi-private, halv-offentlige og offentlige områder?

ANBEFALINGER

Her anbefales, hvilke fysiske træk man bør være særlig opmærksom på ved kommende fysiske og strukturelle forandringer i bebyggelsen. Anbefalingerne er formuleret med afsæt i hvilke træk, der er væsentlige at fastholde for, at bebyggelsens bærende fortælling kan komme med ind i fremtiden, samt ud fra en forventning om, at man i bebyggelsen ønsker at øge graden af bymæssig integration, funktionsblanding og arkitektonisk variation.

EKSEMPEL PÅ VURDERINGS-DIAGRAM

REFERENCER:

- 1 Kulturarvsstyrelsen. *SAVE- Kortlægning og registrering af bymiljøers og bygningers bevaringsværdi*. Kulturarvsstyrelsen, 2011.
 - 2 Kulturarvsstyrelsen. "VEJLEDNING. Vurdering af Fredningsværdier." Kulturarvsstyrelsen, 2012.
 - 3 Morgen, M. A. & Pedersen, S. O (red.). *Screening af kulturmiljøer: Metodevejledning*. Arkitektskolen Aarhus, 2018.
 - 4 Bech-Danielsen, C. & Mechlenborg, M. *Renovering af almene boligområder: Evaluering af fysiske indsatser i perioden 2014-2016*. SBI 2017:11. Statens Byggeforskningsinstitut, 2017.
- Bech-Danielsen, C & Stender, M. *Fra ghetto til blandet by : danske og internationale erfaringer med omdannelse af udsatte boligområder*. Gad, 2017.
 - Bjørn, N. (red.). *Arkitektur der forandrer: fra ghetto til velfungerende byområde*. Gad, 2008.

VOLLMOSE

ODENSE KOMMUNE

Kommune:

Boligselskab:

Arkitekt:

Opført:

Renoveret:

Antal boliger og boligtyper:

Øvrige funktioner:

Antal beboere:

Odense Kommune

FAB-Fyns Almennyttige Boligselskab

Kgl. Bygningsinspektør Jørgen Stærmose

1967: Gran-, Lærke-, og Fyrreparken

1974: Birke-, Bøge-, og Egeparken

1981: Tjørne-, Slåen- og Hybenhaven

1998-2006

2815 familieboliger.

Butikscenter, daginstitutioner, to folkeskoler, ungdomsskole, rideskole i ungdomsskole-regi, folkekirke, bibliotek, kultur- og sundhedshus, et gymnasium, fodboldklub med egne baner samt nærpoltistation.

7787

Kilde: De 16 "hårdeste" ghettoområder. Dokumentation af de konkrete virkninger af parallel-samfundspakken. BL Danmarks Almene Boliger, 2018.

DEN BÆRENDE FORTÆLLING

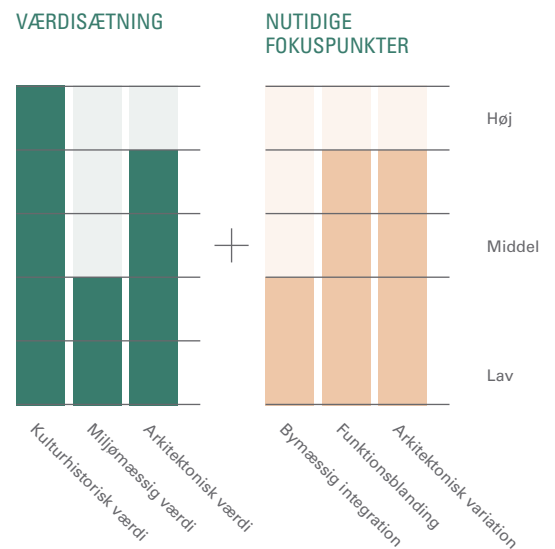
Vollsmose er et eksempel på de store almene montagebyggerier, der blev opført som led i udvidelsen af de større byer i løbet af 1960'erne og 1970'erne. Dette ses i bebyggelsens størrelse og placeringen nordøst for Odenses ældre bykerne. Som et af de største almene montageboligbebyggelser i landet bærer Vollsmose på en vigtig bygningskulturel fortælling fra sin tid. Bebyggelsesplanen afspejler stadig de velfærdsvisioner, der lå bag de store almene montageboligbyggerier i beton, som var resultatet af boligpolitikken, og som følge heraf industrialiseringen af byggeriet i løbet af 1960'erne. Bebyggelsen vidner om tidens ambitioner om rolige boligområder skærmet ved hjælp af terrænbearbejdning og beplantning samt idealet om gode og funktionelle lejligheder til alle uanset indkomst. I bebyggelsen kan man se samtidens ønske om at adskille gående og kørende trafikanter i form af separate parkeringsarealer med bilkørsel, og at der er stier til bløde trafikanter mellem boligblokkene og et stort rekreativt grønt område i tilknytning til bebyggelsen. Den samlede bebyggelse med fællesanlæg, som indkøbs-, kultur og aktivitetscenter, vidner om de visionære tanker, der lå bag den moderne by, hvor man kunne leve hele sit liv i forstaden.

”SOM ET AF DE STØRSTE ALMENE MONTAGEBOLIGBEBYGGELSER I LANDET BÆRER VOLLMOSE PÅ EN VIGTIG BYGNINGSKULTUREL FORTÆLLING FRA SIN TID”

Vollsmose er tillige et eksempel på, hvordan disse montagebyggerier efterfølgende er blevet renoveret. Renoveringerne viser sig på forskellige måder med blandt andet efterisolering af gavle og tage, inddækning af altaner, udskiftning af vinduer, udvendig solafskærmning, nye indgangspartier m.v.

SÆRLIG VIGTIGT FOR DEN BÆRENDE FORTÆLLING:

- At bebyggelsen fremtræder som et sammenhængende boligområde i kraft af formgivning og det arkitektoniske udtryk.
- Bebyggelsesplanens disponering med tre afdelinger opført med syv års mellemrum fra 1967 til 1988, som med hver sine tidstypiske idealer og arkitektur afspejler udviklingen af det almene byggeri i perioden.
- Terrænbearbejdningen, især det grønne bælte med små søer midt i parken, der kobler sig til bebyggelsen. Herudover anviser terrænbearbejdningen i bebyggelsen et hierarki i brugen af udearealer til rekreation, leg, samt separering af kørende og gående trafik.
- At der i renoveringen af facaderne er arbejdet med nedbrydning af skala og monotoni.

KORTLÆGNING

BY OG LANDSKAB

Vollsmose ligger i den nordøstlige del af Odense i omgivelser med skov, sø og mose. Bebyggelsen var sammen med de omkringliggende områder en del af udbygningen af Odense i 1960'erne og 1970'erne.

0 Km 4 Km

— Motorvej
- - - Jernbane

Vollsmose er placeret nordøst for Odenses centrum. Både bebyggelsens skala og placering afspejler, at den er opført som en del af udbygningen af byen i 1960'erne og 1970'erne.

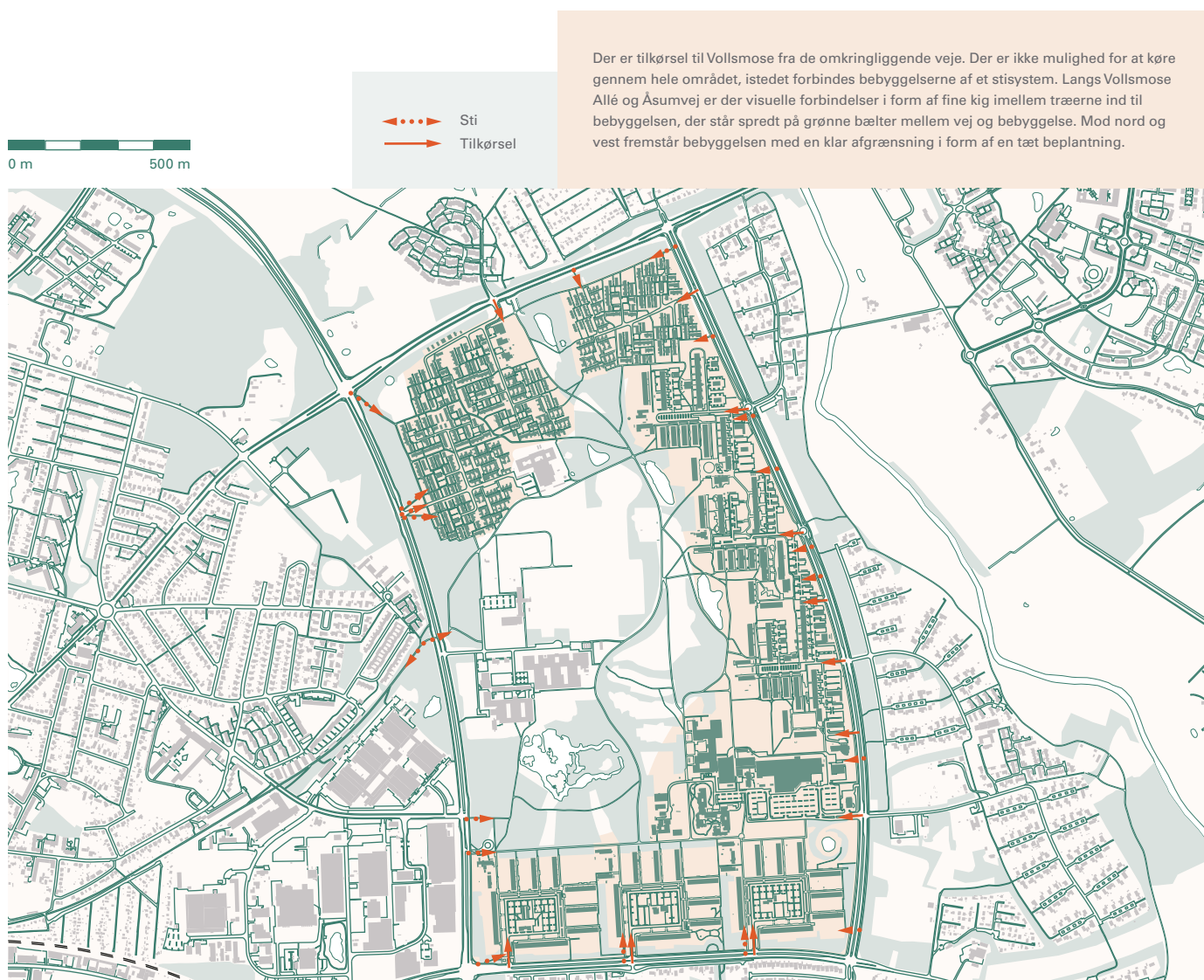
Det grønne parkareal vest for Birke-, Bøge- og Egeparken.

Vollsmose er omkranset af de fire trafikveje Ejbygade, Kertemindevej, Vollsmose Allé og Åsumvej. Udenfor disse veje er omgivelserne karakteriserede ved boligområder med lav bebyggelse, haveforeninger og grønne områder. Sydvest for Vollsmose ligger desuden et område med pladskrævende butikker samt en uddannelsesinstitution, mens området med villakvarterer øst for Vollsmose Allé åbner sig mod det åbne land. De omkransende veje, som er brede, trafikerede og med megen randbeplantning, afgrænser den almene boligbebyggelse visuelt og fysisk fra omverdenen, ligesom de ni parker og haver internt i området, hvad angår den kørende trafik, vender ryggen til hinanden med blinde veje og fraværende interne forbindelser.

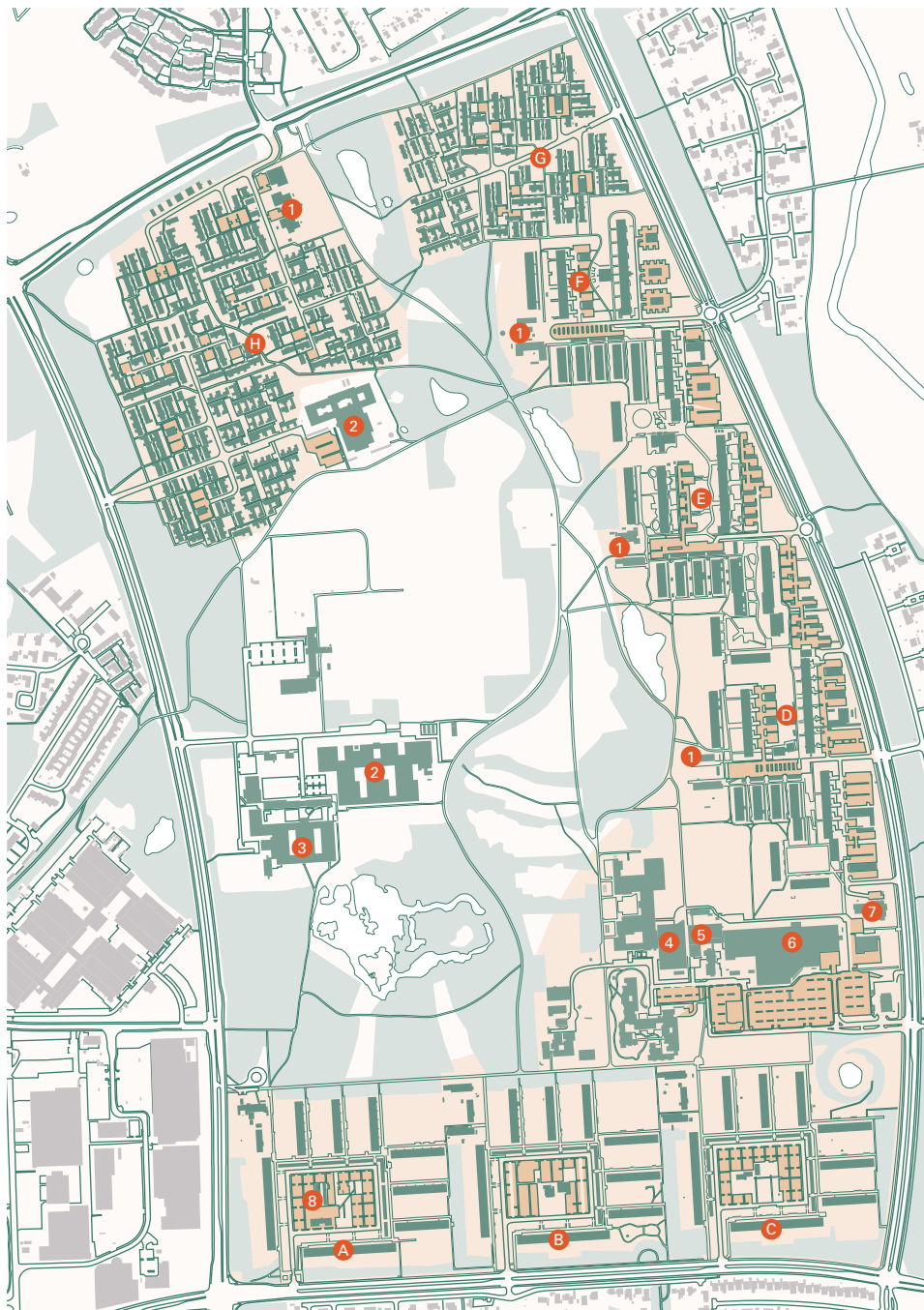
Mellem bebyggelsen og Eibygade findes et stort rekreativt område med tidligere tørvemoser, som kun er tilgængeligt via et internt stisystem. I udkanten af Fyrreparken ligger en udgravet tørvemose med stejle kanter.

Vollsmose ligger i et område med skov, sø og mose. Her mosen ved Fyrreparken.

BEBYGGELSESPPLAN – BYGNINGER OG UDEAREALER

A Granparken	1 Dagtilbud
B Lærkeparken	2 Skole
C Fyrreparken	3 Gymnasium
D Egeparken	4 Svømmehal
E Bøgeparken	5 Kulturhus / bibl.
F Birkeparken	6 Butikscenter
G Hybenhaven	7 Kirke
H Slåenhaven	8 Fælleshus
Boligområde	
Parkering	

Der er mange institutioner, skole og gymnasium i Vollsmose beliggende ud til det store grønne træk i midten af bebyggelsen. Mod sydøst er der et centrum med bl.a. butikker, svømmehal, kulturhus, bibliotek og kirke. Der er en klar opdeling imellem biltrafik og bløde trafikanter i bebyggelsen. Karakteristisk for området er de mange indkørsler og ankomstarealer til hver afdeling, mens der er stisystem på tværs af bebyggelsen.

0 m 200 m

Vollsmose er udlagt i et tydeligt terrænbearbejdet landskab, der falder svagt mod syd. Bebyggelsesplanen består overordnet af tre boligområder og et område med indkøbscenter og faciliteter til kultur. De tre boligområder består hver af tre i princippet ens enheder.

Mod syd langs Åsumvej ligger Gran-, Lærke- og Fyrreparken. Hver af de tre bebyggelser består af otte treetagers blokke organiserede omkring et stort, nedsænket og centralt underum med parkering, servicebygninger og -arealer i midten, omgivet af en vold med indbyggede garager og trapper i beton med overflade i strandal. Volden danner overgang mellem det nedsænkede areal for biler, og fodgængerarealerne ovenpå volden langs blokkene. Syd og vest for underummet ligger to lange blokke vinkelret på hinanden, hvor indgangsfacaderne vender ud mod underummet. Nord og øst for underummet ligger blokkene tre og tre vinkelret på underumets sider og med indgangsfacader mod de interne haverum mellem blokkene.

Bebyggelsens gavle og indgangsfacader er udført i gule mursten, vandret opdelt af gennemgående hvide betondæk. På indgangsfacaderne danner højformatsvinduer med lukkede brystninger en rytmisk komposition mellem de gule murstensfelter og de hvide betondæk. Altanfacaderne mod syd og vest er udført med gennemgående altanbrystninger i hvidmalet beton og tilbagetrunkne facadepartier ved indeliggende altaner. Nogle få blokke har altangange i beton.

Mod øst langs Vollsmose Allé ligger Birke-, Bøge- og Egeparken. Hver af de tre enheder består af blokke af varierende længde med høj kælder og henholdsvis fire og otte etager, et højhus i 13 etager, et antal blokke med rækkehuse i to etager med individuelle haver samt enkelte institutioner. Blokkene ligger fordelt på begge sider af et bredt ankomstareal med parkering og garager. Mellem blokkene er der friarealer i varierende størrelser, som afspejler de tilknyttede blokkes skala. Stort set alle blokkene ligger parallelt forskudt i forhold til hinanden i nord-sydgående retning med indgangsfacader mod øst og altanfacader mod vest. På altanfacaderne er kælderens trukket tilbage og den bærende betonkonstruktion danner en gennemgående kolonnade under bygningen. Bebyggelsen har gule murstengavle, flade tage og gennemgående horisontale fremtrædende betonbrystninger på både indgangs- og altanfacaderne. Indgangsfacaderne har tilbageliggende horisontale vinduesbånd. Højhusene har åbne altangange på indgangsfacaderne.

Mod nord langs Kertemindevej ligger Tjørne-, Slåen- og Hybenhaven, bestående af 500 etplans tæt-lave rækkehuse opført i gule mursten med sadeltag.

Indgangsfacader og gavle i parkerne mod Åsumvej er udført i mursten med hvide betonbånd, der markerer etageadskillelserne. Gavlene er mange steder efterisoleret med inddækning i gule tegl.

Altanfacaderne i parkerne mod Åsumvej er udført med hvide betonbrystninger og horisontale vinduesbånd, der veksler med indeliggende altaner. Brystningerne er sammenhængende med gavlens betonbånd, der markerer etageadskillelserne.

Indgangsfacaderne mod øst i parkerne mod Vollsmose Allé er udført med hvide fremtrædende betonbrystninger og tilbagetrukkede horisontale vinduesbånd, der efterfølgende er blevet opdelt af lodrette glasbånd.

Rækkehusbebyggelsen i parkerne mod Vollsmose Allé er udført i to etager med murede gavle og adskillelser udfyldt af brystninger i beton og vandrette vinduesbånd. Enkelte steder er de flade tage blevet efterisoleret med krumme tagformer.

ORIGINALITET

Vollsmoses bebyggelser er løbende blevet renoveret fra 1998 til 2006, og er på nogle områder ændret væsentligt siden opførelsen.

I parkerne mod Åsumvej er der udført inddækninger på hovedparten af altanerne. I Lærke-, og Fyrreparken er samtlige gavle efterisolerede med en skalmur i elementer med gule mursten.

Generelt på Birke-, Bøge- og Egeparkens indgangsfacader mod øst er de karakteristiske gennemgående vandrette vindues- og altanbrystninger afbrudt af nye lodrette glaspazier og overdækninger, som markerer trappeopgangene, og visuelt opdeler facaden i mindre enheder på langs. Mod vest er altanerne blevet inddækkede. Vinduerne varierer og vidner om løbende udskiftning. Birkeparken har fået nye hvælvede tage. En oprindelig otteetagers boligblok i Egeparken er ombygget markant med to ekstra etager, et fritstående elevator-tårn samt lodrette markeringer af trappeopgange mv. på begge facader.

Der er stadig bibeholdt en del fysiske træk fra Vollsmoses oprindelse. Disse omfatter den overordnede bebyggelsesstruktur, bygningernes indbyrdes placering og disponering samt trafiksepareringen af biltrafik og gående trafik, der understøttes af uændrede parkerings-, vej- og stisystemer samt terrænbearbejdninger. Derudover fremstår de hvide altanbrystninger i parkerne mod Åsumvej intakte, og de originale gavle i blank murværk er bevaret i Birke-, Bøge- og Egeparken samt Granparken, hvor de oprindelige hvide etagedæk stadig ses. Dertil kommer de murede indgangsfacader med lodrette vinduesbånd og horisontale betondæk i parkerne mod Åsumvej.

Vollsmose 1974. Foto fra Odense Stadsarkiv.

VURDERING

KULTURHISTORISK VÆRDI

By og landskab

Vollsmoses kulturhistoriske værdi knytter sig til bebyggelsens placering nordøst for Odenses gamle bykerne, der sammen med bebyggelsens store skala afspejler, at den blev opført som led i udvidelsen af byen i løbet af 1960'erne og 1970'erne. Bebyggelsens store størrelse afspejler desuden, at det her ikke var individet, men derimod fællesskabet, som var bygherre.

Bebyggelsesplan

Der er også kulturhistorisk værdi knyttet til den stringente og stramme bebyggelsesplan, der vidner om 1960'erne og 1970'ernes almene montagebyggeri opført efter regeringens økonomiudvalgs vedtagelsen af montagecirkulæret i 1960. Cirkulæret fik afgørende indflydelse på dansk boligbyggeri, og omhandlede en effektivisering af byggeprocessen uden sidestykke i historien. Seriefremstilling, præfabrikation og rationaliserede arbejdsgange var midlerne til at skabe et stort antal boliger på kort tid og samtidig etablere et velfungerende produktionsapparat.

Som resultat af cirkulæret blev det i første omgang besluttet at opføre fire store planer: Ballerupplanen, Sydjyllandsplanen, Gladsaxeplanen og så Albertslundplanen, som var det eneste lave byggeri. Efterfølgende blev der i løbet af 1960'erne og 1970'erne opført mange tusind lejligheder i bebyggelser af industrialiserede betonelementer. Bebyggelserne har i eftertiden fået tilnavnet kransporsbebyggelser, og disse var således ikke kun resultatet af en arkitektfaglig bearbejdning, men snarere af udviklingen inden for det nye industrialiserede byggeri. Samtidig var det resultatet af et politisk ønske om at afhjælpe bolig-manglen, som havde været et problem siden efterkrigsårene, og sikre gode boliger med lys og luft til den almene borger. Kransporsplanerne bestod af stokke i forskellig længde udlagt i en oftest retvinklet komposition, anlagt efter hensyn til produktion, opførelse og montering af elementer snarere end til terræn- og omgivelsestilpassede. I Vollmose kan kransporet ses i bebyggelsesplanen, hvor alle blokkene er lagt parallelt eller i en retvinklet komposition.

Bebyggelsen afspejler tidens ambitioner om at skabe store rolige boligområder i forstaden med fællesanlæg, som indkøbs-, kultur- og aktivitetscentre. Den samlede bebyggelse vidner om de visionære tanker, der lå bag den moderne by. Vollmose skulle fungere som selvstændig enhed med bymæssige funktioner, hvor man kunne leve sit liv fra vugge til grav.

Parkerne mod Vollmose Allé er sammensat af forskellige bygningstyper. De murede gavle og vandrette betonbrystninger binder bebyggelsen sammen.

Alle blokke har en indgangsfacade og en altanfacade med hver sit udtryk. Her Granparken med indgangsfacader til venstre og altanfacade til højre.

De lange horisontale betonbrystninger og de murede gavle. Altanlukningerne har fjernet dybden i facaderne, og de endnu åbne altaner fremstår som huller i en tandrække.

Den adskilte gående og kørende trafik afspejler ligeledes ønsket om at øge trygheden for de bløde trafikanter, som var truet af den stigende bilisme. Dette ses særligt i parkerne mod Åsumvej, hvor parkeringsarealerne er sænket i forhold til det omkringliggende terræn.

Der er kulturhistorisk værdi knyttet til det tidstypiske arkitektoniske formsprog, som i 1960'erne og 1970'erne ligeledes blev underordnet industriel produktion og rationelle konstruktionsmetoder. Karakteristisk for parkbebyggelserne i Vollsmose er bygningskroppenes enkle og klare former uden dekorationer samt den modulære komposition af betonfacader med lange bånd af betonbrystninger eller repeterende altaner og vinduer.

Vollsmoses tre afdelinger er opført med syv års mellemrum, i henholdsvis 1967, 1974 og 1981. Afdelingernes forskellige organisering, bygningstyper, skalaforhold og landskabsbearbejdning afspejler udviklingen i den almene sektor over perioden.

Den kulturhistoriske værdi vurderes samlet at være høj.

VÆRD AT BEVARE:

- Den overordnede bebyggelsesplan med gentagelse af samme enhed, og blokkene, der har et klart hierarki med en indgangsfacade og en altanfacade.
- Opdelingen af gående og kørende trafik internt i bebyggelsen.
- Det arkitektoniske udtryk med murede gavle og facader samt etagedæk og lange brystningsbånd i beton.
- Butikstorv, kirke, skole og institutioner, der indgik i den oprindelige helhedsplan for Vollsmose.

Den kørende trafik i Granparken ligger nedsækket i forhold til gangarealer ved blokkene. Det nedsænkede areal flankeres af garager og beplantede volde.

Kirken i Vollsmose, der indgår som en del af butikstorvet.

MILJØMÆSSIG VÆRDI

By og landskab

Den miljømæssige værdi ved Vollsmose er knyttet til de store grønne friarealer, særligt naturområdet vest for bebyggelsen med fredskov, bakker, søer, vandløb og idrætsanlægget med boldbaner etc.

Bebyggelsesplan

I de tre parker mod Vollsmose Allé knytter de miljømæssige værdier sig til de vekslende uderum, stiforløb og varierede kig imellem blokkene, samt de små private forhaver, der hører til rækkehusbebyggelsen. Den store variation af ny og ældre beplantning mellem blokkene, særligt omkring de tre parker langs Åsumvej, er også af miljømæssig værdi, da den bryder skalaen, danner rum og står i kontrast til de ensartede facader.

Beplantningen her tilfører bebyggelsen væsentlig karakter og genkendelighed i både parkerings- og opholdsarealer.

Den miljømæssige værdi vurderes at være lav til middel.

VÆRD AT BEVARE:

- Den store rekreative park mod vest med boldbaner, fredskov, bakker, søer og vandløb.
- De vekslende rum, stiforløb og varierede kig mellem blokkene i Birke, - Bøge-, og Egeparken.
- De ældre træer, der er spredt udover hele området.

Ældre træer på udeareal mellem blokkene i parkerne mod Åsumvej.

Nedsænket parkeringsareal i Granparken med beplantet vold til venstre og garageanlæg lige frem.

Rum mellem rækkehusene og de lave blokke i parkerne mod Vollsmose Allé.

Kig ind mellem blokkene i parkerne mod Vollsmose Allé. Til venstre ses rækkehusene med private forhaver.

ARKITEKTONISK VÆRDI

By og landskab

Vollsmoses arkitektoniske værdi er overordnet knyttet til parkerne langs Åsumvej og Vollsmose Allé, der tre og tre fremstår som arkitektoniske helheder med en klar opdeling og organisering både i forhold til omgivelserne og internt i bebyggelserne.

Bebyggelsesplan

I de tre parker mod Vollsmose Allé knytter de arkitektoniske værdier sig til de forskellige størrelser og udformninger af bygningsvolumener og gavle i gule mursten, der forskyder sig i forhold til hinanden i en varieret komposition. Kolonnaderne under blokkene skaber en skulpturel overgang mellem inde og ude.

Generelt skaber facadernes vandrette linjer ro og sammenhæng i det arkitektoniske udtryk, og de gennemgående materialer, den hvidmalede beton og det gule murværk, bidrager til et samlende arkitektonisk udtryk.

Den arkitektoniske værdi for Vollsmose vurderes samlet set at være middel til høj.

VÆRD AT BEVARE:

- De samlede parkbebyggelsers overordnede og sammenhængende arkitektoniske udtryk med de to gruppers individuelle karakterer.
- Den oprindelige materialeholdning med gule mursten, glas og vandrette bånd af hvidmalet beton.
- De skulpturelle kolonnader i nederste etage i blokkene mod Vollsmose Allé.

Parkerne mod Vollsmose Allé er meget varieret i skala, fra rækkehusene over de lave blokke til højhusene. Alle arkitektonisk bundet sammen af de samme materialer.

I parkerne mod Åsumvej er det etagedækkenes horisontale linjer, der skaber ro og sammenhæng. De mange lave betonmure med strandral formidler overgangene i terrænet.

Højhusene i parkerne mod Vollsmose Allé står skarpe med de murede gavle, horisontale fremhævede betonbrystninger og åbne altangange.

NUTIDIGE FOKUSPUNKTER

Vollsmose er et eksempel på de store almene montagebebyggelser fra 1960'erne og frem. Bebyggelsens bærende fortælling er udtryk for andre idealer og ønsker, end dem som beskrives i forbindelse med de store almene montageboligbebyggelser i dag.

Hvor man ved opførelsen typisk ønskede monofunktionelle og visuelt og fysisk afskærmede boligområder, trafikseparering og et arkitektonisk udtryk der afspejlede lighedsprincipper, ønskes der i dag typisk en højere grad af bymæssig integration, funktionsblanding og arkitektonisk variation. Dette skal gerne ske gennem fysiske og visuelle forbindelser mellem boligområdet og de nære omgivelser samt ved placering af andre funktioner i bebyggelserne end familieboliger. Der er derfor ofte større opmærksomhed på at etablere forskellige typer boliger i områderne f.eks. almene ældre-, familie- og ungdomsboliger samt andre ejer-

former. Derudover efterspørges der ofte i dag andre funktioner udover boliger f.eks. butikker, erhverv eller kulturinstitutioner, som kan trække andre ind i boligbebyggelsen. Ligeledes efterspørges der en større variation af tilbud i udearealerne, nedbrydning af skala og større bearbejdning af privat, semi-privat, semi-offentlig og offentlige områder.

Der har været forskellige renoveringer og bygningsmæssige forandringer af bebyggelserne i Vollsmose, som hver især afspejler deres tid, men som ikke grundlæggende har forandret oplevelsen af strukturens lukkede enklaver og forbedret overgangen mellem blokkenes private sfærer og de offentlige friarealer. Bebyggelsen har bevaret væsentlige arkitektoniske træk fra det oprindelige byggeri, og der er således stadig mange arkitektoniske kulturarvsværdier, som vidner om de idealer og tanker, der lå bag den oprindelige bebyggelse.

FYSISKE TRÆK AF VIGTIGHED FOR NUTIDIGE FOKUSPUNKTER:

BYMÆSSIG INTEGRATION

- Vollsmose er i ringe grad integreret med de omkringliggende kvarterer, grundet de store veje samt beplantningsbælter. Der er dog gode indkig til området langs Vollsmose Allé.
- De seks parker fremstår som aflukkede enheder i forhold til omgivelserne.

Graden af bymæssig integration vurderes samlet at være lav til middel.

FUNKTIONSBLANDING

- Der er primært almene familieboliger i de seks parker.
- I Vollsmose er der et butikcenter, folkekirke, bibliotek og kultur- og sundhedshus, et gymnasium, en fodboldklub med egne baner samt nærpolitistation. I området er der desuden daginstitutioner og to folkeskoler samt en nedlagt folkeskole, der anvendes til ungdomsskolens aktiviteter og hertil hørende rideskole i ungdomsskoleregion.

Samlet vurderes graden af funktionsblanding at være middel til høj.

ARKITEKTONISK VARIATION

- Vollsmose består af en blanding af højhuse, blokke og rækkehuse, der tilsammen giver bebyggelsen et varieret arkitektoniske udtryk, der samles af byggesystemets linjer og den fælles materialeholdning med anvendelse af gule mursten og beton.
- Vollsmose har mange store udeopholdsrum, men funktionerne i disse er forholdsvis ensartede i form af arealer uden tydelig funktion med få opholdsmuligheder og legepladser.

Den arkitektoniske variation vurderes samlet at være middel til høj.

ANBEFALINGER

Tanken bag nedenstående anbefalinger er at sikre Vollsmoses bærende fortælling i forening med kommende forandringer, så den arkitektoniske kulturarv kan blive et aktiv i udviklingen. Anbefalingerne er formuleret med udgangspunkt i, at man typisk ønsker at højne de store almene boligområders evne til at leve op til de tre nutidige fokuspunkter: bymæssig integration, funktionsblanding og arkitektonisk variation gennem fysiske og strukturelle forandringer af den eksisterende bebyggelse. Anbefalingerne peger på hvilke fysiske træk, der med fordel både kan arbejdes videre med og værnes om i forbindelse med, at man skaber forandringer ud fra målsætninger og idealer, som kan synes i direkte modsætning til de tanker, som lå bag de store almene betonelementbebyggelser fra 1960'erne og 1970'erne som Vollsmose. Anbefalingerne bør fungere som et afsæt i den videre dialog om udviklingen af bebyggelsen mellem boligselskab, afdelingsbestyrelse, beboere, rådgivere og kommune.

Den bærende fortælling og de fysiske kendetegn, som afspejler de oprindelige tanker og idealer bag Vollsmose, er overordnet bevaret, men de forskellige renoveringer har medført ændringer i det oprindelige arkitektoniske udtryk. Ved fremtidig strukturelle forandringer i Vollsmose anbefales det, at man er opmærksom på:

- At Vollsmoses hierarkiske struktur opdelt i tre områder med hver sine afdelinger af parker og haver, samt den indre arkitektoniske sammenhæng indenfor den enkelte park eller have fortsat kan opleves, samtidig med at grænserne mellem enhederne opblødes.
- At bebyggelserne langs Åsumvej og Vollsmose Allé fortsat overordnet fremstår som en samlet bebyggelse, der bindes sammen af det industrialiserede udtryk af altan- og vinduesbåndenes horisontale linjer samt de gule murstensgavle, som et system indenfor hvilket, der kan arbejdes med tilføjelser og variationer.
- At der fortsat kan opleves et hierarki i opholdsrum i udearealerne, der spænder fra private for haver, uderum mellem enhederne og de enkelte blokke samt det store rekreative parkområde, selvom disse programmeres og bearbejdes yderligere.
- At terrænbearbejdningen og den hierarkiske opdeling af hård og blød trafik i bebyggelsen fortsat kan opleves, selvom der arbejdes med styrkelse af de visuelle og fysiske forbindelser mellem enhederne og til de nære omgivelser.

